

Fran Žižek

KRALJA MATJAŽA DAN

DRAMSKI RECITAL

(Ob petinsedemdesetletnici bojev za severno mejo)

OSEBE:

Komentatorka (ona)

Komentator (on)

General Rudolf Maister

Marija, njegova žena

dr. Karel Verstovšek

dr. Franjo Rosina

Avgust Škabar, podpolkovnik

Franjo Cvirn, mestni poveljnik

Edvard Vaupotič, stotnik

UVOD

IGRALCI: Bratje! V Triglavu ognji gore:

žarki kresovi, krvavi plameni,

kakor silni meči ognjeni,

ki jih sami arhangli vihte.

Bratje! Naša pomlad gre s tal,

bistra kot burja, močna kot val.

V naša domovja se je zagnala,

tmo razklala, sonce skovala,

sonce – kralja Matjaža dan.

KOMENTATORKA: S temi verzi je pesnik Rudolf Maister sredi prve svetovne vojne bodril malodušno slovensko ljudstvo.

KOMENTATOR: Oktobra 1918 je bilo že očitno, da se vojna bliža koncu. (*glas trobente*)

ONA: Do smrti utrujeni vojaki na italijanski fronti so pričeli samovoljno zapuščati strelske jarke.

ON: Mogočna avstro-ogrska armada, ki je štiri leta teptala tujo zemljo od balkanskih gora do prostranih ruskih step, od Karpatov tja do krvave Piave, sicer še ni kapitulirala . . .

ONA: ... tudi mladi cesar Karel je še vedno rezidiral v Schönbrunn na Dunaju. Toda kdo ga je še poslušal?

ON: Številna ljudstva njegovega cesarstva so že pričela trgati stoletne okove.

ONA: In tudi slovenska Štajerska se je skrivoma pripravljala razbiti rešetke ječe narodov.

(hrup upora)

ON: Meine Herren! Meine Herren! Wir alle wissen, in welcher ernsten Zeit wir leben. Es ist unsere heiligste Pflicht Ruhe und Ordnung zu bewahren ...

ONA: Gospodje! Vsi vemo, v kako resnem času živimo. Naša sveta dolžnost je ohraniti mir in red.

ON: Tako je prvega novembra 1918 ob osmih zjutraj v meljski vojašnici mestni poveljnik polkovnik Holik rotil štabne oficirje mariborske garnizije.

ONA: Tedaj je nenadoma stopil v pisarno major Rudolf Maister. Stotnik Edvard Vaupotič ga je namreč na svojo roko obvestil o tem tajnem sestanku.

ON: Polkovnik Holik je pravkar pričel razlagati točke svojega varstvenega načrta ...

ONA: A major Maister ga je prekinil:

MAISTER: Ne priznavam teh točk! V imenu svoje vlade prevzemam vojaško poveljstvo nad mestom in v vsem spodnjem Štajerskem.

ON: Oficirji so najprej onemeli, nato pa pričeli protestirati.

ONA: Eden je segel celo po pištoli.

MAISTER: Tistega, ki se bo upiral mojim poveljem, bom postavil pred naglo vojno sodišče!

ON: Zavladala je tišina.

ONA: Maister in Vaupotič pa sta odšla na dvorišče vojašnice. Razdelila sta vojake v nemško in slovensko skupino.

ON: Nemcem sta sporočila, da je zanje vojna končana in da se lahko vrnejo na svoje domove.

ONA: Slovence pa je Maister takoj zaprisegel novi državi Jugoslaviji. *(glasbeni motiv – Hej Slovani)*

ON: Spoštovano občinstvo tukaj v dvorani Narodnega doma! Gotovo veste: Naši dedje in pradedje so si leta 1899 zgradili to mogočno stavbo kot nekakšno slovensko trdnjavo v ponemčenem Marburgu.

ONA: Tu so imeli svojo Posojilnico in Čitalnico, tu sta domovala pevsko in dramsko društvo ...

ON: ... in tu so se maja 1918 sestali veljaki obeh slovenskih strank – Jugoslovanske demokratske stranke in Slovenske ljudske stranke – ter v tem burnem času ustanovili

OBA: Enotni narodni svet za slovensko Štajersko!

ON: Zdaj pa si predstavljajte, da smo v pritličju Narodnega doma, v pisarni Posojilnice, kjer je imel Narodni svet svoj začasni sedež.

ONA: Je prvi november 1918. Ura je nekaj čez pol deveto.

ON: Maister pravkar poroča predsedniku in podpredsedniku Sveta o zaprisegi slovenskih vojakov.

1. POVIŠANJE V GENERALA

MAISTER: V meljski kasarni je ostalo sedem slovenskih častnikov in sedeminosemdeset pešcev. Dovolj za prvo stotnijo.

VERSTOVŠEK: Dobro, dobro – fortes fortuna adiuvat – vendar ...

- ONA: ...je skeptično pripomnil predsednik dr. Karel Verstošek – sicer profesor latinščine na klasični gimnaziji.
- ON: Naprednjak dr. Franjo Rosina pa ga je takoj sarkastično zavrnil:
- ROSINA: Vam, konservativcem, gre vedno vse preneglo.
- VERSTOVŠEK: V politiki se ihta nikoli ne obnese. Gospod major! Prejle, ko ste me poklicali v vojašnico in ko sem na vašo željo oficirskemu zboru izjavil, da ravnate po nalogu Narodnega sveta, sem kar rdel od zadrege. Naš Svet vas ni nikoli pooblastil za vojaški udar.
- MAISTER: Vi bi se z Nemci najrajši kar diplomatsko pogovorili, kaj?
- VERSTOVŠEK: In potem – o Jezus! – sklicevali ste se celo na jugoslovansko vlado. Kakšne zveze toda že imamo z Narodnim viječem v Zagrebu, prosim vas? Nobenih!
- MAISTER: Mislite, da bi se nemški oficirji sicer vdali?
- VERSTOVŠEK: Laž ima kratke noge, gospod major.
- ROSINA: Kakorkoli že – Maister je presekal gordijski voz. Mi politiki ga nikoli ne bi razvozlati.
- (telefon zvoni. Verstošek dvigne slušalko.)
- VERSTOVŠEK: Sedež Narodnega sveta ... koga želite? ... majorja Maistra? ... da, tukaj je.
- MAISTER: Kdo kliče?
- VERSTOVŠEK: Mestno poveljstvo. Neki generalštabni polkovnik iz Gradca bi rad govoril z vami.
- MAISTER: Aha, je že tu, njihov odgovor na mojo potezo.
- ROSINA: Se greš šah ali kaj?
- MAISTER (telefonira): Jawohl, pri telefonu. Res, Oberst Ullmann, Maribor sem razglasil za Slovensko posest... S kakšno pravico? V imenu jugoslovanske vlade v Zagrebu... Žal, gospod polkovnik, imam polne roke dela... če želite, se potrudite kar sami k meni... v Narodni dom, seveda. Pričakujem vas, gospod polkovnik. (odloži slušalko)
- ROSINA: Kaj hoče?
- MAISTER: Razveljaviti prevrat, kaj drugega!
- ROSINA: Razveljaviti? Kako si to predstavlja?
- MAISTER: Enostavno. Po Dienstregelmentu! Štabni polkovnik je, jaz pa le major.
- ROSINA: Avstrijski polkovnik, ne slovenski!
- MAISTER: Vojaki, vzgojeni v strogi avstrijski disciplini, tega ne razlikujejo. Pokorili se bodo višjemu.
- ROSINA: Preklete!
- VERSTOVŠEK: In vi ste ga še poklicali sem, v Narodni dom!
- MAISTER: Bolje, da se z njim pomenim tu. Na seji, ki jo je Holik sklical ob enajstih na mestnem poveljstvu, bi obveljala samo še subordinacija.
- VERSTOVŠEK: Saj sem vedel! Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.
- ROSINA: Kaj se venomer zaganjate v Maistra! Potegnijl je meč iz nožnice. Hvala bogu, bilo je vsaj nekaj, četudi ni uspelo.
- Politiki pa le govorimo in se ne moremo dokopati do kakršnegakoli dejanja.
- VERSTOVŠEK: Oprostite! Kaj nismo od Nemcev izsilili imenovanja slovenskih okrajnih glavarjev? Samo s političnim pritiskom, prosim! Ne z mečem.
- ROSINA: Ker se Nemci boje, da bi sicer mesto ne dobilo hrane s podeželja. Samo zato.
- VERSTOVŠEK: Sčasoma bi nam prepustili tudi pošto, sodišče, občino. Zdaj smo jih razdražili. Z vojaškim udarom smo vse pokvarili.

MAISTER: Kaj bi s temi očitki! Polkovnik Ullmann bo vsak čas tu. Treba bo nekaj ukreniti.

ROSINA: Ukreniti, da. Toda kaj?

VERSTOVŠEK: Imamo sploh kakšno možnost?

MAISTER: Mislim.

ROSINA: Da ubranimo prevrat?

MAISTER: Da. Narodni svet naj me pri priči imenuje za generala.

VERSTOVŠEK: Kaj ste rekli?

ROSINA: Za generala? Si znorel?

MAISTER: Resno mislim. Ali pa hočeta, da polkovnik Ullmann prevzame komando nad slovensko Štajersko?

ROSINA: Toda, Rudolf!

MAISTER: Višina čina bo odločala. Saj sem že povedal: Ullmann je polkovnik – jaz samo major.

VERSTOVŠEK: Razumem, razumem. Toda gospod major – sine ira et studio – kaj bi ne bilo dovolj podpolkovnik? Ali pa vsaj polkovnik?

MAISTER: Ne! Le general lahko polkovnika užene v kozji rog.

VERSTOVŠEK: Vendar general? Česa takega v slovenski zgodovini še ni bilo.

MAISTER: Ni mi do časti, verjemita mi. Toda drugega izhoda nimamo.

ROSINA: Maister ima prav. Zakaj pa bi Slovenci ne imeli generala? Ne samo zaradi Ullmanna. Tudi vojaki bodo bolj zavzeti, če jim bo komandiral general.

VERSTOVŠEK: Samo – kako zagovarjati to v Ljubljani, pred slovensko vlado?

ROSINA: Včeraj so vas imenovali za ministra v tej vladi. Boste že kako uredili.

VERSTOVŠEK: Sem poverjenik za uk in bogočastje. Imenovanje generalov ne spada v moj resor. Sploh ne vem, kako se takšna reč izpelje.

ROSINA: Res, kako se pravzaprav povzdigne koga v generala?

MAISTER: Povsem preprosto. Napišita mi pooblastilo.

ROSINA: Dekret?

MAISTER: Tako je. In podpišita.

ROSINA: To je vse?

MAISTER: Vse.

ROSINA: Znete tipkati, gospod predsednik?

VERSTOVŠEK: Jaz? Ne. Vi ste advokat, spoznate se na formuliranje pogodb.

ROSINA (*začne tipkati*): Torej, Rudolf, začni. A ne prenaglo. Strašno slabo tipkam.

ONA: Generalštabni polkovnik Ullmann, ki se je kmalu zatem pojavil s svojim adjutantom, se je začuden zazrl v Maistrovo imenovanje za generala.

ON: Ich sehe, hier habe ich nichts zu suchen!

ONA: Vidim, da nimam tu kaj iskati – je dejal, salutiral in se vrnil v Gradec.

ON: Toda nemški veljaki se niso hoteli kar tako posloviti od oblasti.

ONA: Ker so se Mariboru že približevali transporti sestradanih vojakov, ki so se vračali s fronte domov, so Nemci Narodnemu svetu ponudili svojo pomoč.

ON: Predlagali so ustanovitev lastne brambne čete, ki bi naj ščitila mesto pred drznimi plenilci.

ONA: Maister se je zavedal, da se s svojimi maloštevilnimi četami ne bo mogel upreti nevarnosti. Zato je privolil.

ON: Tako so mariborski Nemci osnovali Schutzwehr.

ONA: Slovenci so jo imenovali kar Zeleno gardo – zaradi zelenih trakov, ki so jih ti brambovci nosili na kapah.

ON: Predvsem pa jih je občina dobro plačevala. Zato je Schutzwehr že v nekaj dneh

prerasel število Maistrovih vojakov. Obstoj slovenske vojaške oblasti je postajal iz dneva v dan bolj kritičen.

ONA: Šestega novembra sta se Maister in dr. Rosina odpeljala v Ljubljano. Upala sta, da jim bo novo ustanovljena slovenska vlada poslala vsaj kakšno stotnico vojakov na pomoč.

ON: Toda polkovnik Ulmansky, poverjenik za vojsko, ju je zavrnil, češ da se za Maribor ni treba bati. Na mirovni konferenci v Parizu bodo zavezniki Jugoslaviji tako in tako prisodili vse ozemlje, ki ga bodo Slovenci zahtevali.

ONA: Ogorčena nad takšno kratkovidnostjo sta Maister in dr. Rosina zapustila vladno palačo.

ROSINA: Vrag vzemi takšno vladlo!

MAISTER: Škoda, da sva sploh prišla.

ROSINA: Kaj misliš, Rudolf? Bomo še zmogli?

ON: Naslednji dan, sedmega novembra 1918, so se predsednik in podpredsednik Narodnega sveta ter Rudolf Maister posvetovali, kaj naj ukrejejo.

2. OKLIC MOBILIZACIJE

ROSINA: Vi, gospod profesor, ste vendar član slovenske vlade. Vi jim najlaže dopoveste.

VERSTOVŠEK: Saj me ne poslušajo.

ROSINA: Seveda, gospodom v Ljubljani rojijo drugačne misli po glavah. Pred ogledali si pomerjajo nove frake in cilindre ter se vadijo za diplomate.

MAISTER: Mi v Mariboru pa čepimo na sodu smodnika.

VERSTOVŠEK: Nuda veritas.

MAISTER: Že zdaj premore Zelena garda več oficirjev kot jaz vojakov v kasarnah.

VERSTOVŠEK: Kaj pa stotnija povrnencev, ki ste jo pravkar prestregli na postaji?

MAISTER: Oddelek ljubljanskega strelskega voda iz Ennsa, mislite?

ROSINA: S svojimi krivci za kapami se kar korajžno postavljajo po mestu.

MAISTER: Samo, kako dolgo? In zakaj?

VERSTOVŠEK: Pro patria.

MAISTER: Nikar, gospod profesor. Kaj pa kranjske Janeze briga Štajerska? Vojne so do grla siti. Ne, ne! Severne mejnike naše domovine lahko postavljajo le tukajšnji domačini – in nihče drug.

ROSINA: Domačini! Kje so ti domačini? Nikjer jih ne vidim.

MAISTER: Potem jih pač mobilizirajmo.

VERSTOVŠEK: Koga naj mobiliziramo?

MAISTER: Kmete, gozdarje, obrtnike in viničarje. Fante in može s Pohorja in iz Slovenskih goric, z Dravskega polja in izpod Boča. Skratka: ljudstvo Štajerske.

ROSINA: Mobiliziramo naj? Mi?

MAISTER: Usoda dežele je zdaj v naših rokah. Zato smo vendar tu, da nekaj ukrenemo, hudiča!

VERSTOVŠEK: Toda – general – mobilizacijo sme razpisati samo vlada.

ROSINA: Tako je. Kdo pa smo že mi – mariborski Narodni svet.

VERSTOVŠEK: Ljubljana bo gotovo proti.

MAISTER: Njena oblast na srečo ne seže do Maribora. Sicer pa – smo jo morda vprašali, če smemo napraviti prevrat?

ROSINA: Res je. Kaj mislite, gospod predsednik?

VERSTOVŠEK: Pro et contra.

MAISTER: Če imate pomisleke, bom mobilizacijo razglasil kar sam, v svojem imenu.

VERSTOVŠEK: Dobro premislimo, gospoda. Mobilizacija ni le oglas v časopisu: Slovenski fantje, pušelj za klobuk, zglasite se v kasarni! To je draga reč.

MAISTER: Če lahko Nemci vzdržujejo Zeleno gardo, bomo verjetno zmogli tudi mi naše vojake.

VERSTOVŠEK: Nemci jemljejo denar iz občinske blagajne. Kaj pa imamo mi? Prazne žepe.

MAISTER: Rosina, predsednik slovenske hranilnice si, ne?

ROSINA: Misliš, da bi hranilnica...?

VERSTOVŠEK: ...posodila?

MAISTER: Zakaj pa ne?

VERSTOVŠEK: Se sploh zavedate, koliko denarja bo treba? Za propagando, preskrbo?

MAISTER: Kakšen milijon kron.

ROSINA: Dobro, Rudolf. Dobil boš toliko denarja, kolikor ga boš potreboval in kolikor ga je v blagajni.

VERSTOVŠEK: Ampak, gospod doktor! Kako bomo ta denar vrnili?

ROSINA: Denar je slovenski, ne? Če bomo z njim rešili Maribor in mejo, se bo stokrat obrestoval. Če pa izgubimo Štajersko, bo hudič pobral ne samo nas, temveč tudi naš denar.

MAISTER: Se še pomišljate, gospod doktor?

VERSTOVŠEK: Bodi. Salus populi – suprema lex.

MAISTER: No, torej. Sestavil bom oklic.

3. VELIKI NAČRT

ONA: Torek, dvanajstega novembra.

ON: Točno opoldne je general Maister na glavnem mostu pozdravil že svoje prve nabornike.

ONA: Iz Celja sta prispeli dve četi vojakov, ki sta strumno defilirali mimo generala v artilerijsko vojašnico na desnem bregu Drave.

ON: Večinoma pripadniki 87. celjskega pešpolka, ki so se pravkar vrnili s soške fronte.

ONA: Pa tudi precej dijakov, ki doslej še nikoli niso imeli puške na rami, je korakalo z njimi.

Iz daljave se zasliši pesem Mi smo fantje, smo vsi soldatje, vsi za Maistrom pojdemo

ON: Prav ta dan je Marburger Zeitung priobčil senzacionalno novico:

ONA: Cesar Karel strmoglavljen!

ON: Ostmarka oklicana za republiko!

ONA: Anschluß – združitev z Nemčijo je le še vprašanje časa!

ON: In s starodavnega Rotovža je že zaplapolala frankfurterica – zastava nemškega rajha.

MAISTER: To mi bodo gospodje plačali.

ONA: ...je rohnel Maister v pisarni obmejnega poveljstva.

CVIRN: Hočejo nas preplašiti z veliko Nemčijo!

ON: ...je pripomnil Franjo Cvirn, ki ga je Maister pred nekaj dnevi imenoval za komandanta mesta.

MAISTER: Tako je, Zverin.

- ONA: ... Maister je Cvirnovno ime kar poslovenil.
- MAISTER: Tako je. Mislijo, da jo bom zaradi 60 milijonov Nemcev, s katerimi bi se radi združili, kar pobrisal iz Maribora. Prekleta se motijo!
- ŠKABAR: Nikar se ne razburjaj zavoljo tega.
- ON: ... ga je poskušal pomiriti podpolkovnik Avgust Škabar.
- ŠKABAR: Povabil si naju, da nama nekaj pokažeš.
- MAISTER: Saj res, Škabar. (*razgrne zemljevid*) Torej prijatelja, zdaj si jo le oglejta, to našo ljubo domovino. Že v začetku tega leta, ko še ni nihče verjel v razpad Avstro-ogrske, sem v tole specialko vrisal njene meje.
- ŠKABAR: Zedinjena Slovenija. Poglejte, Cvirn!
- CVIRN: Poznam. Poleti, ko sem bil na dopustu, mi jo je pokazal.
- MAISTER: Že 1865 so naši očetje prav tu, v Mariboru, postavili njen politični program. Štajerci in Kranjci, Korošci in Primorci, dotlej ločeni po kronovinah, se naj združijo v enoten slovenski narod. Zdaj je končno napočil – kralja Matjaža dan.
- ŠKABAR: Na Primorskem so Matjaža že prehiteli Lahi. In kako smo Primorci hiteli, da bi se z romunske fronte pravočasno vrnili domov. Ko smo s transportom prišli v Maribor, smo izvedeli žalostno novico: brezdomci smo.
- CVIRN: Angleži so krivi. Dovolijo Lahom prisvajati si našo zemljo samo zato, ker se jim med vojno pridružili.
- MAISTER: Krivi so naši kratkovidni voditelji. Če bi se med vojno naši politiki pravočasno povezali s slovenskimi oficirji, bi do tega nikoli ne prišlo.
- ŠKABAR: Res je, in jaz, Istran, bi morda zdaj postavljaj mejnike na Primorskem prav tako, kot jih ti, Rudolf, postavljaš tu na Štajerskem.
- MAISTER: Trst in Gorica sta, žal, izgubljena. Toda Maribor in Celovec, vsaj ta dva mejnika še lahko rešimo.
- CVIRN: Celovec? Mi?
- MAISTER: Seveda mi. Po mobilizaciji, ko bom imel dovolj vojakov, bom takoj zasedel našo narodnostno mejo. Tule (*pokaže na karti*) od Prekmurja, preko Kozjaka, Gospe svete tja do Zile. Zdaj je čas. Nemci so še omotični od poraza. Ne morejo se upirati. Zato sem vaju povabil, da se o tem pomenimo.
- CVIRN: Rudolf, upam, da me ne boš imel za defetista, če ti povem ...
- MAISTER: Misliš, da bi defetistu zaupal poveljstvo mesta?
- CVIRN: Na dopustu, poleti, sem ti obljubil, da ti bom pomagal, ko boš zavzemal Maribor. Prvi november sem, žal, zamudil ...
- MAISTER: Ne očitam ti, ker si prišel nekaj dni pozneje.
- CVIRN: Pot iz Pulja se je neznansko vlekla. Le težko sem si s konjsko vprego krčil pot skozi vojaške kolone.
- MAISTER: Kaj mi hočeš povedati?
- CVIRN: Poklical si naju na posvet. Toda – kot zdaj stojte stvari, bi ne bilo bolje, če bi se pogovarjali o skromnejših načrtih?
- MAISTER: Kakšnih skromnejših načrtih?
- CVIRN: No, tale tvoj veliki načrt o Zedinjeni Sloveniji prepustimo rajši politikom in diplomatom. Mi smo vojaki. Naša dolžnost je, da branimo teritorij, ki ga obvladamo.
- MAISTER: Ne, Zverin! Potreben nam je veliki cilj. Tako potreben kot mornarju zvezda severnica v noči. Šele veliki cilj nas prav usmerja, nam narekuje taktiko in strategijo. Nam narekuje postopnost nalog, ki jih moramo opraviti, da ga dosežemo.
- CVIRN: Kaj ni dovolj, če Slovencem ohranimo Maribor in Štajersko.

MAISTER: Ne, prijatelj! To ni dovolj. Severni mejniki naše domovine – od Prekmurja do Koroške – to je naša naloga. Od nas pričakujejo ljudje, da jih osvobodimo. Pogledj, kaj mi pišejo iz Prekmurja: Blagovolite nam v nevarnosti roko podati. Drugače se bomo za večno potopili.

CVIRN: Toda pomisli, Rudolf – zasesti celo narodnostno mejo – koliko vojaštva bo treba za to.

MAISTER: Samo dva, tri dni še počakaj, da se izteče mobilizacija . . .

CVIRN: Če ljudje zvedo, da celo Ljubljana nasprotuje mobilizaciji, kdo se bo odzval?

MAISTER: Prišli bodo! Le verjemi mi, Zverin. Prišli bodo . . .

4. TRANSPORT DALMATINCEV

ONA: 17. november zgodaj zjutraj.

ON: Kljub temu, da je nedelja, je mestni poveljnik Franjo Cvirn že navsezgodaj v svoji pisarni.

ONA: Okoli devetih privihra general Maister.

MAISTER: Zdravo, Zverin!

CVIRN: Dobro jutro, general.

MAISTER: Kaj novega?

CVIRN: Običajna negotovost.

MAISTER: Poklič mi Ljubljano.

CVIRN: Ljubljano? Koga želiš?

MAISTER: Poverjenika za narodno obrambo. Doktorja Pogačnika.

CVIRN: Pogačnika? Se nisi skregal z njim zavoljo mobilizacije?

MAISTER: Ne vprašuj toliko. Nujno je.

CVIRN: *(dvigne slušalko)*: Hej, dečko, tu stotnik Cvirn. Zveži me z Ljubljano, z deželno palačo. Boš že našel . . . Poverjenika za obrambo, doktorja Pogačnika *(odloži slušalko)*. Dežurni bo takoj pozvonil, ko dobi zvezo.

MAISTER: Upam, da ga je jeza že minila.

CVIRN: Pogačnika?

MAISTER: Današnja novica ga bo potolažila. Potolažila in presenetila.

Pravkar sem na postaji zadržal transport 1200 do zob oboroženih mož.

CVIRN: Naših?

MAISTER: Sedemintrideseti dalmatinski strelski polk iz Salzburga. Vračal se je domov v Zadar.

CVIRN: V Zadar?

MAISTER: Njihov komandant, kapetan Mikulić, mi je povedal, da jih bodo tam demobilizirali. Vendar vojaki se boje. Zdaj v Dalmaciji ni kruha ne zaslužka zanje.

CVIRN: Zadržal si jih? Potem smo rešeni.

MAISTER: Rekel sem Mikuliću: Že jutri boste v imenu slovenske vlade zasedli Celovec in Beljak. Samo Ljubljana naj še prej potrdi.

CVIRN: Dalmatince nameravaš poslati na Koroško?

MAISTER: Tako je. Vidiš, moj veliki načrt se uresničuje. Že jutri bo celovski zmagovit v slovensko trobojnico. *(telefon zazvoni. Cvirn dvigne slušalko.)*

CVIRN: Ljubljana? Zvezo imaš. *(da slušalko Maistru)*

MAISTER: General Maister pri telefonu. Gospod poverjenik? Kako? Ga ni v pisarni? . . . seveda vem, da je nedelja. Pa ga pokličite domov . . .

Ne smete ga motiti? Vraga, nujno je. Moram se pogovoriti z njim. Sporočite mu,

da ga bom poklical čez eno uro. *(trešči slušalko na vilice)* V nedeljo ljubljanska gospoda seveda počiva!

CVIRN: Na srečo.

MAISTER: Kako, na srečo?

CVIRN: Ker boš lahko še premislil.

MAISTER: Kaj naj bi premišljeval?

CVIRN: Dalmatince pošiljati na Koroško – ko jih krvavo potrebujemo tu, v Mariboru. Kasarne so nam skoraj prazne.

MAISTER: Prazne? Kaj pa Celjani? In nekaj tistih Srbov, ki smo jih zadržali.

CVIRN: Komaj za najbolj nujne straže so. Na železniški postaji, v municijskem skladišču, tu, na okrajnem glavarstvu... Zelenci pa se vedno bolj hršijo.

MAISTER: Kmalu jih bom razorožil.

CVIRN: S temi nekaj ducati, kar jih še imamo?

MAISTER: Potrpi. Naj se izteče mobilizacija.

CVIRN: To bo jutri, general. Že jutri, osemnajstega novembra! Slovenskih vojakov pa od nikoder.

MAISTER: Glavno je, da smo tukaj mi. Edino organizirano vojaško vodstvo v Sloveniji.

CVIRN: Brez vojaštva.

MAISTER: Toda vemo, kaj hočemo. To je najvažnejše. Kaj pa ima Koroška? Predsednik celovškega narodnega sveta, Smodej, samo pridiga. Z navdušujočimi govori in pozivi ljubljanskim študentom se Koroška ne da osvoboditi. Sami Korošci pa so premehki, da bi kaj podvzeli na lastno pest. Saj jih poznaš – oba sva služila v Celovcu – sama pešem jih je.

CVIRN: Saj je že Franjo Malgaj s svojimi Celjani na Koroškem.

MAISTER: Komaj v Mežiški dolini. In prešibak, da bi vkorakal v Celovec.

CVIRN: Rudolf, rotim te. Premisli!

MAISTER: Usodno bi bilo, če bi se obotavljal.

CVIRN: Kaj pa, če Pogačnik odkloni?

MAISTER: Ga boš že znal pregovoriti.

CVIRN: Jaz?

MAISTER: Da, ti. Nimam časa, da bi čakal, kdaj se bo gospod poverjenik blagovolil dvigniti iz postelje.

CVIRN: Kam se ti mudi?

MAISTER: Vozil se bom po mestu, v odprtem avtomobilu, od kasarne do kasarne.

CVIRN: Nevarno je.

MAISTER: Če me Nemci kakšno uro ne vidijo, že stikajo glave in natolcujejo, da sem pobegnil.

5. PREBUJENO LJUDSTVO

ONA: Dan se je naglo postaral in prevesil v večer.

ON: Predstavljajte si Maistrovo stanovanje na Meljski cesti številka enajst.

ONA: Generalova žena Marija je povabila polkovnika Škabarja na večerjo.

ON: Prišel je tudi mestni poveljnik Cvirn. Žal s slabo novico.

MAISTER: Ne! Tega ne verjamem! To kratko malo ni mogoče.

CVIRN: Žal, Rudolf.

MAISTER: Si osebno govoril z doktorjem Pogačnikom?

CVIRN: Kot si mi naročil. Rekel je: »O tako važni zadevi ne morem sam odločati.

Moram vprašati še druge člane vlade.« Zato sem tako pozen – kajti šele pred eno uro sem zvedel, kaj so sklenili.

MAISTER: ... Naj dalmatinski polk pošljemo kar lepo domov?

CVIRN: Natančno tako.

MAISTER: Kdo je tako odločil?

CVIRN: Večina. Na predlog poverjenika za prehrano.

MAISTER: Poverjenika za prehrano? Saj to je?

CVIRN: Doktor Ivan Tavčar, da.

MAISTER: Izključeno! Tavčar, naš najbolj zaveden in razgledan politik? Dobro ga poznam. Kolikokrat sva v literarnem klubu debatirala o slovenstvu.

CVIRN: Baje je rekel: Nimamo živil niti za ljubljanski garnizon. Kaj šele, da bi prehranjevali vojsko na Koroškem.

ŠKABAR: Gre za svobodo naroda, ta gospod pa misli na komis.

MAISTER: Koroška je polna hrane. V Velikovcu in Beljaku so skladišča za soško fronto.

MARIJA: Prosim, gospoda, pogrnjeno je.

MAISTER: Komu je zdaj še do večerje?

MARIJA: Res ni kaj posebnega. Saj veste, kaj se danes lahko kupi.

MAISTER: Moj plašč!

MARIJA: Ne boš večerjal?

MAISTER: Na postajo moram. Sicer bo prepozno.

CVIRN: Je že prepozno, Rudolf.

MAISTER: Kako prepozno?

CVIRN: Ko sem sporočil kapetanu Mikuliću odločitev slovenske vlade, je takoj ukazal zatrobiti odhod.

MAISTER: Dalmatinci so se odpeljali?

CVIRN: Pred dobro uro.

MAISTER: Prekletu! Enkratna priložnost – pa zapravljena. *(Maister si naliva in v dušku izpije)*

MARIJA: Ne pij na jezo.

ŠKABAR: Za Primorsko zdaj še Koroška.

CVIRN: Ko bi Dalmatince obdržali vsaj v Mariboru.

MAISTER: Ti ljubljanski kratkovidneži! Ti politični liliputanci.

MARIJA: Zbudil boš otroka.

MAISTER: To so napravili nalašč. Nalašč, ker sem predlagal jaz.

CVIRN: Vse nam gre narobe.

(od daleč se oglasi pesem)

MARIJA: Slišite?

ŠKABAR: *(se ne ozira na Marijo)*: Kaj tej slovenski vladi res ni do Primorske, do Koroške, do Štajerske?

MARIJA: *(prisuškuje)*: Pojejo.

CVIRN: Spet kakšna pijana patrolja Zelene garde. Slavijo. Razumljivo – včeraj je dunajski državni svet razglasil Maribor, pa tudi Ptuj in Celje z okolico za svojo posest.

ŠKABAR: Zelenci rastejo ko gobe po dežju.

CVIRN: Mi pa vsak dan bolj kopnimo.

ŠKABAR: Jutri odide še teh nekaj srbskih ujetnikov, ki so strašili Nemce po ulicah.

CVIRN: Mobilizacija nam je tudi spodletela. Mislili smo: možje bodo kar drli v kasarne. Kot hudourniki s Pohorja, Kozjaka, iz Slovenskih goric.

ŠKABAR: Danes se je prijavilo spet petdeset Primorcev. Ti ne bodo pobegnili.

CVIRN: Razumljivo – saj nimajo kam.

ŠKABAR: Mogoče bom iz njih sestavil še bataljon.

CVIRN: Kaj bo bataljon proti celemu polku Zelene garde?

ŠKABAR: Moji fantje niso strahopetci.

MARIJA: Pst! Slovensko pojejo, ne slišite? Iz daljave se sliši pesem rekrutov

»Draga mati je prosila,

roke okol vrata vila,

plakala je moja mila;

Tu ostani, ljubi moj!«

(Vaupotič plane skozi vrata)

VAUPOTIČ: Z važno novico.

VAUPOTIČ: Dober večer. Ne zamerite, da vdiram ob tej pozni uri.

MAISTER: Spet s kakšno črno novico, Vaupotič?

MAISTER: Torej?

VAUPOTIČ: Tu so.

MAISTER: Kdo je tu?

VAUPOTIČ: Kdo? Rekruti.

MAISTER: Kakšni rekruti?

VAUPOTIČ: Pripeljali so se z vlakom. Iz Prlekije. Pravkar.

CVIRN: Poln vlak rekrutov?

VAUPOTIČ: Dva. Dva vlaka. Prvi jih je pripeljal iz Ljutomera, preko Radgone in Špilja. Drugi je prisopihal z ormoške strani. Lokomotive in vagoni v slovenskih zastavah.

MAISTER: Koliko? Govori: koliko jih je?

VAUPOTIČ: Rekrutov? Preko tisoč, morda celo dva tisoč.

MAISTER: Tisoč slovenskih junakov! Juhej!

ŠKABAR: Za cel polk!

VAUPOTIČ: Poglejte dol – na ulico. Pravkar korakajo v meljsko vojašnico.

(sliši se zbor: »Zbogom, mati, ljuba zdrava, mati mi je očetnjava...«)

VAUPOTIČ: Jih vidite? Te naše fante – moje Prleke!

MAISTER: Prišli so. Kaj sem ti pravil, Cvirn. Prišli so.

CVIRN: Ob dvanajsti uri.

ŠKABAR: Moj polk! Prvi slovenski polk.

MARIJA: Na jok mi gre. Oprostite...

MAISTER: Ljudstvo se je predramilo.

Bratje, v sedlo, vajeti v dlan,

Drava nas zove, Jadran rjove,

vranci naj skrešejo trde podkove.

Bratje, naprej.

(sliši se pesem. Naprej zastava Slave, na boj junaška kri...)

Konec recitala